

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ethices Christianae, Libri Tres

Daneau, Lambert

Genevæ, 1579

Cap. X. Quarti Legis diuin[a]e pr[a]ecepti, quod est, Memento vt diem
Sabbati sanctifices, &c. explicatio.

urn:nbn:de:hbz:466:1-41242

Ἀλλ' οἱ πρῶτοι πρὸς τὴν ἐξουσίαν ὁρκισάμενοι,
 τῶν ἡτοίμων αὐτῶν τέρενα χεῖρα ὑπὲρ ἑδόνται.
 id est,

*Sed qui primi in iurandum periurio violauerint,
 Eorum corpora tenera vultures depascent.*

Olim diales flamines non iurabant, Plutarchus in Quæst. Rom. 44. Nunc Monachi non iurant, si ipsis credimus, certè ex ipsorum regulis iurare non debent.

CAP. X.

Quarti Legis diuinæ præcepti, quod est, Memento ut diem Sabbati sanctifices, &c. explicatio.

C primùm de ordine huius præcepti quæsitum est. Et constat esse quartum in ordine Decalogi. Ambrosius in Epist. ad Ephes. 6. vers. 2. Et Philo in expositione *ἑνὲς λόγιον τὸ τέταρτον, αὐτὸ πρὸς ἐξουσίαν*. Appositè autem & ordine superiori subiici putat Thomas 2. 2æ. Quæst. 122. quia remotis impedimentis vera religio erat & docenda, & tradenda, quod hoc præcepto fit. Nos autem aliam rationem diximus. Agitur iam de particulari Dei cultu externo, quem ipse instituit, pietatis nostræ testificandæ gratia. Sine externis & certis quibusdam religionis exercitiis homines in Dei metu & officio suo contineri non possunt. Sed quidam obiciunt oportuisse hoc præceptum primum collocari, quia sit antiquissimum etiam ante

ante omnes ceremonias legales præscriptum. Exodi 16. v. 23. 25. Resp. Etsi more iam quodam dies aliqua sanctificabatur Deo, habebantque etiam gentiles suos dies festos, nefastos & sacros, tamen quod septima iam apud Iudæos sancta habebatur, id ex patrum traditione acceperat. Quibus ipsis Dominus iam reuelauerat, & sibi sacrificia grata esse, & diem septimam placere, quia in ea quieuisset ipse: sed nunc prorsus eam sancit.

Quæritur, cur Sabbatum aliquod diemque solennem & sacrum Deo institui necesse sit, & aliquem eius esse externum cultum. Resp. Nostra, nō Dei ipsius ratione, idq; duplici de causa. Prima, Quod homo facile Dei obliuiscitur, operumque illius, nisi sæpe & aliquo externo signo & stimulo de iis admoneatur, exciteturque ad eorum meditationem. Facilis enim est hominis lapsus & proclivis ad impietatem, & idcirco tā sedulò & in Lege sua, Exodi 23. & in Prophetis. Isa. 58. & Hierem. 17. monet ut Sabbata sanctificemus.

Secunda, Quod signum quoddā fœderis fuit Sabbatum inter Deum & Iudæos initi. Exodi 31. v. 17. & pars cultus Dei. Coniungitur enim cū Sāctuario. Leuit. 19. v. 30. & iubetur severissimè observari, puniturque morte qui violat. Numer. 15. quia Dei memoria & recordatio sperni contemni que videtur, dum sacra illi non fiunt: neque vident quicquam homines, quo eius diuinitas, potestas, maiestas agnoscatur & colatur ab hominibus, Vergil. lib. 1. Æneid.

-Et quisquam numen Iunonis adoret,

v. iij.

Præterea? aut supplex aris imponat honorem?
Idem H. siod. lib. E'ργων ἡ Η'μέρων primo.

Quæritur quæ summa sit huius præcepti? Philo in expositione generali Decalogi sic ait, ἐν ἄλλο ἢ κεφάλαιον νομισέον ἑορτῶν, ἡ τῶν διατεταγμένων οἰς ἐκείναις ἀγνοητικῶν. Ergo ad festorum & purificationum ceremoniarumque legalium commendationem tantum pertinere ait. Nos autem in vniuersum ad eum cultum externum confirmandum datum esse dicimus, qui ex Dei verbo institutus est: & ad omnem ecclesiæ politiam honestam conseruandam. Denique ad id omne stabilendū, quod ἀρχαίως ἡ καὶ τὸ ξῆν fit, & fieri debet in Dei ecclesia, vt Colos. 2. vers. 5. 1. Corinth. 4. v. 40. Paulus loquitur.

Sed quæritur, vtrum verba hæc *Memineris*, &c. præcipiant præcisè, necessitatēque imponant: an verò hoc totum obseruationum genus liberum nobis esse finant, & in nostra volūtate, vt si velimus & quando volumus, obseruemus: an verò obstringant. Vetat enim Paulus ne quis nos ex parte dici festi aut Sabbati aut nouilunii iudicet. Coloss. 2. vers. 16. & vnusquisque abundet in suo sensu. i. hoc totum genus videtur habere liberas obseruationes. Rom. 14. vers. 5. Resp. Quatenus hoc præceptum ceremoniale fuit, hodie cessat: & explicabitur quæ ceremoniæ habeant liberas obseruationes aut non: Sed quatenus extorna quædam veræ pietatis exercitia fieri præcipit, præceptum continet hæc verba, & iussum, & idcirco additur Exod. 20. *Memineris, vt obserues*: & Deuter. 20. vers. 12. disertè ita scribitur, *Custodi diem Sabbati*,

Quæritur,

Quæritur, vtrum per totos sex dies integros & continuos indefessè atq; incessanter laborare operarique quenque pro sua arte & vocatione oporteat. Et videtur. Odit enim dominus inertes & desidiosos homines, quum hanc legem imposuerit homini vt viuât è sudore vultus sui. Genes. 3. v. 17. & Paulus eos ex ecclesia eiici iubet. 2. Thess. 3. v. 11. Nā hic artium fructus est vt dicitur Eccles. 6. vers. 5. 7. Resp. Etsi laborandum est, præcisè tamen non definit dominus quot per quanque hebdomadē diebus sit operandū. Neque sunt hæc verba præceptiua (*Sex diebus operaberis.*) sed concessiua sunt, vt neq; illa De omni arbore horti comedes, Genes. 2. vers. 16. & 9. vers. 3. Nisi quatenus ad diem septimā referuntur, qua operari non licet: sed iubemur operari vel vno aliquo ex iis septem diebus, vel totis sex. Recreāndus est animus hominis, neque ultra vires laborandum, sed quantum inexhaustis naturæ viribus licet. Nam animus vt arcus si non remittitur, frangitur, inquit Anacharsis & Cic. lib. 1. de Offic. Ergo sanxit selegitque tātum diei septimæ quietem: in reliquis liberam agendi operandique vel cessandi potestatem relinquit, modò ne inertes simus, aut offendiculo cuiquā.

Sed quæritur quid Quietis nomine, & quid Sabbati appellatione hoc loco contineatur. Ac vox שבת quietem ex vocis etymo significat Hebræis, *κατάπαυσις* est Græcis. Ergo est cessatio, quædam ab operibus. Nam qui Sabbatum sic definiunt, esse requiem, quam animæ sanctorum habent à vitiis in præsentī vita, & quam habituræ sunt corporibus exutæ in futura (vt definit v. iij.

Anselm. in Epist. ad Coloss. cap. 2. & Aug. libro De ciuit. Dei. cap. 30.) non tam rem ipsam per se considerant & spectant, quàm ex fine & relatione eius rei, cuius fuit sacramentum. Heb. 4. v. 9. Ergo aliter lex ipsa Sabbatum per se explicans, describit esse cessationem ab opere corporali & serui, ut dicitur Leu. 23. v. 25. id est opere nostro. Exod. 20. Sed quando multiplex est opus nostrum & corporale & seruale (ut ait Thom. 2. 2. quæst. 122. artic. 4. aliud est opus seruale peccato, aliud est seruale homini secundum corpus, aliud seruale Deo) Vtrum ab omni genere seruilis operis est cessandum. Ac de peccatis postea, nunc de aliis operibus agamus. Tertullianus lib. 4. in Marcio. sic distinguit: quum dicat Lex omne opus tuum non facies, de humano tantum opere prohibitionem intelligendam: quod quisque ex artificio vel negotio suo exequitur, non de diuino. Omne enim opus salutis & incolumitatis non est hominis, sed Dei proprium. Ergo opera nostra sunt

Diuina, quæ ad cultum Deo præstandum fiunt, & referuntur per se ex ipsa actus forma, ut precari, concionari de verbo Dei, Sacramenta administrare.

Humana.

Opera diuina facere non prohibemur die sabbati, etsi lex dicit Omne opus non facies. Leuit. 23. versu 3. Exod. 35. versu 2. quia dominus ipse mentem suam postea explicat & vult sanctificare eam diem septimam sanctis sacrisque operibus, & ad cultum suum pertinentibus dedicari eam

re eam & cōsecrari. Exod. 20. & Leuit. 23. versu
25. Matt. 12. versu 5. Humana opera sunt

vel { Misericordiæ,
Ordinariæ negotiationis & artificij
& muneris, & vocationis cuiusq;

Misericordiæ opera non prohibentur fieri sab-
bato, veluti subuenire egeno, ægrum curare, o-
pē consiliūque afflicto & laboranti fratri da-
re, & reliqua huiusmodi. Imo verò maximè ea
præstare iubemur hoc die. Sabbati enim die
benefacere licet, semperque licuit, etiam animā
ti bruto, & oui, nedū homini, qui ad Dei imagi-
nem conditus est. Est enim Sabbatum hominis
causa conditum, non homo Sabbati. Marc. 2. 27.
& qui aliter docent, Iudaizāt, vel potius Phari-
saizant, vt docet Christus Matt. 12. & Luc. 6. Io-
an. 5. 9. & 9. v. 1. Os. 6. v. 6.

Sed quæsitum est, vtrum merces ex his ope-
ribus capi percipiue debeat, si die Sabbati fiāt,
velut à pharmacopola & chirurgo, si vulnerato
subueniat, & medicamen adhibeat: & ab aduo-
cato, si consilium det parti litiganti.

Resp. Eatenus posse quatenus damnum acci-
pit, non autem quatenus operam suam præstat,
veluti pharmacopola potest iustum medicamē-
ti à se adhibiti pretium exigere, non mercedem
laboris, vt reliquis diebus. Aduocatus potest
chartæ suæ in qua consilium suum scripsit, sim-
pliciter pretiū accipere, non operæ suæ ea die.

Quod si obiicitur, Quid edemus eo die?
(Nam familia alenda est) Respondet Dominus
Leuit. 25. versu 20. Benedictio mea erit super te,
& te alam. Valétque hæc eadem excusatio pro

omnibus artificiis, & tollit in vniuersum quietis sanctitatē. Ergo vt reliqua artificia ea die exerceri prohibentur, & negotiationes, ita & aduocatio, & pharmacia mercenaria, non autem gratuita, & quæ misericordialis est.

Vnde magnopere damnandi sunt etiam Papistæ ipsi ex suis legibus, qui diebus sacratis diuis suis indixerūt nundinas solennes, quum hoc maximè prohibitum sit fieri. Nehem. 13. v. 15. & 16. eiicit Christus ementes & vendentes de templo. Matt. 21. Et l. fina. C. De feriis, scena & spectacula prohibentur fieri diebus festis & dominicis.

Opera, quæ sunt negotiationis & commercij hominum causa instituta facere ea die non licet siue à dominis ipsis fiant, & exerceantur, siue à seruis & ancillis. Leuit. 23. vers. 25. textus Exodi 20. & Deuter. 5. vers. 12. siue operâ nostrorum iumentorum, siue non. Ac quidem apud Iudæos tam seuerè ista cessatio exigebatur, vt ne Manna quidem colligere liceret. Exod. 16. versu 25. Nec ignem accēdere, nec carnes coquere. Hier. 17. vers. 17. Exod. 35. vers. 3. Sed nec arare, nec metere. Exod. 34. vers. 21. Quanquam in eo publicum quoddam incommodum & detrimentum versari videbatur.

Nobis autem Christianis non tanta tamve fœuera & rigida cessatio imposita est Nam & ex lege Constantini licet & ferere & metere die dominica si commodum sit: & operari. l. omnes Iudices. C. de feriis: & ita videmus, quæ sit libertas Christiana.

Sed quæsitum est vtrum liceret pugnare ea die &

die & aggerem tollere, reliquaque quæ ad defensionem totius Reip. pertinent facere. Et videtur non licere. Nam arare & serere non licuit. Exod. 34. ver. 21. & ait Thom. 2. 2^a quæst. 40. licuisse necessitate urgente: quia institutio Sabbati, diei dominicæ vel festorum non impedit ea quæ ordinantur ad hominum salutem vel corporalem vel spiritalem. Iosue contra Hiericho pugnat die septima & in Sabbato. Ios. 6. versu 15, & 16. & sequent. Itaque nimis superstitiosè Iudæi cum ab Antiocho vrgerentur, noluerunt pugnare die Sabbati. 1. Machab. 2. vers. 38. & quū à Pompeio obsiderentur, recusant die Sabbati dimicare & se tueri. De Pontifice Romano Iulio, qui die Paschæ Rauennensem pugnam commisit & eius crudelitate, nota est historia. In tit. De feriis extr. capit. 1. definit Pontifex licere Christianis halleces capere, modò partem capturæ pauperibus donent homines, quia ad victum ea res pertinet. Ergo & venari liceret, nec falsa est interpretatio. Sed quæsitum est quæ sit ratio cessationis huius.

Resp. vt Deo seruiamus, non vt nobis. Ergo voluptatibus indulgere, popinis adesse, Isa. 58. vers. 13. & Theatra frequentare iis diebus minime licet, nec spectacula edere. l. fin. C. de feriis. quia ad Dei cultum tota ea dies pertinet & impendenda est.

Ergo non inertix causa soliusque desidii nomine iubemur cessare, sed vt Deum sanctificemur.

Sed quæritur quid sanctificatio Sabbati contineat? Resp. Quicquid ad Dei cultum exhiben

dum pertinet, completitur. Ergo primum apud nos ipsos in lege, & de lege Dei eiusque operibus meditari debemus. Secundò docere priuatim familiam vel monendo vel legendo. Deut. 11. v. 19. Hoc enim est officium boni & Christiani patrisfamilias.

Legere domi ipsi priuatim scripturam. Act. 17. Precari & orare Deum, & Priuatim & Publicè. Tertiò Concionibus publicis & sacris frequentissimè interesse. Die enim quaque Sabbati Moses inter Iudæos legebatur. Act. 15.

4 Deniq; sacramētis Dei cōmunicare: Nā ut olim intererāt sacrificiis: sic hodie cōmunicant Cœnæ, & interfunt Baptismo. Fiebat quidem iuge sacrificium quotidie duplex, matutinum & vespertinum. Sed die Sabbati frequentior populus conueniebat, & de Lege Leuitæ per singulas ciuitates concionabantur. Triplex autem est ratio cur Sabbatū iussū sit obseruari, 1. Quòd esset Sacramentum & cēmonia, 2. politia ecclēsiæ & conuentus: 3. & subleuatio seruorum. Deuter. 5. vers. 13. At fuisse cēmoniarum partem Sabbatū apparet ex eo quòd appellatur signum fœderis veteris inter Deū & Iudæos initi. Exod. 31. vers. 17. & cum sanetuario coniungitur. Leuit. 19. vers. 30. item & Paulus inter cēmonias enumerat. Coloss. 2. vers. 16. & Apostol. ad Hebr. 4. versu 9. Ezech. 20. versu 21. Ambros. in Galat. cap. 4.

Sed quæritur quatenus Sabbatum fuit cēmonia. Resp. Dupliciter, quatenus fuit 1. cessatio seuerā ab omni opere seruili & corporali, 2. septima dies nominatim & disertè à Deo præscripta

scripta erat, non autem tertia, quarta, aut quinta, aut sexta.

Sed quæ fuit Sabbati significatio? Respon. Duplex. Prima enim significabat ab omni opere vitioso, & ab omni peccato, quod nostrum opus propriè appellatur, esse abstinendum iis, qui verè verum Deum colere student. Isaia 58. vetamur ita agere ut vllum opus nostrum inueniatur. i. vitiosum. Nam bona opera, ait August. nostra, ipsius potius esse intelliguntur quàm nostra. Quid enim sine illo fecimus, nisi quod in ira eius defecimus? itaque vitæ nouitas & regeneratio per Sabbatum significatur, & ab iis qui verè Deo seruiunt, requiritur. Roman. 6. & ita Ansel. dixit Sabbatum esse quietem, quam animæ sanctorum habent à vitiis & in hac & in futura vita. Coloss. cap. 2. Idem sentit Ambros. in Psal. 119. Sabbatum esse liberationem & manumissionem à seruitute peccatorum & vitiorum.

Sed quæritur vtrum per vnā tantum hebdomadis diem sit à vitiis & peccatis abstinendum. Respond. Minimè quidem, sed toto vitæ curriculo, quod & Iudæis circumcisio satis demonstrabat, & nobis Christianis Baptisma eiusque significatio, quæ docet nos Christū induisse. Galat. 3. versu 27. & peccato iam esse mortuos in reliquum totius nostræ vitæ tempus. Rom. 6.

Altera Sabbati, quatenus fuit ceremonia, significatio, pertinet ad futurā beatāq; vitam. Erat enim Sabbatum sacramentum Iudæis vitæ quietisquæ æternæ, in qua non modò ab omnibus peccatis liberatio contingit, sed etiam cessatio ab omnibus operibus, & quies ab omnibus la-

Cap. 10. ETHIC. CHRIST.

boribus & ab afflictionibus recreatio. Sic Apostolus ipse interpretatur ad Hebr. 3. & 4. versu 9. Patres non adeptos esse Sabbatum dum hic viverent, id est, quietem æternam. sic Ambrosius in Psal. 119. appellat eam vitam æternam, magnum Sabbatum. sic Augustinus libro 22. De ciuitate Dei. cap. 30. his verbis, Dies enim septimus etiam nos ipsi erimus, quando eius fuerimus benedictione & sanctificatione pleni atque referti. Quiescunt enim à laboribus suis. Apoc. 14. v. 13.

Sed quæritur, cur dies certa nempe septima sit definita huic quieti. Nimirum quia omnes dies sunt benedictæ à Deo. Genes. 1. item & Deo consecrandæ. Resp. Quòd in omnibus nihil necesse est similitudinem cum re ea, cum qua comparatur, omnibus ex partibus conuenire: sic Christus se furem appellat, sic Deus miles dicitur Exodi 15. & gigas in Isa. Præterea rectè dies septima præ cæteris, id est, 3. 4. 5. & 6. selecta est à Deo, quia numerus septenarius perfectionem in scriptura significat & perpetuitatem. Philo putat in expositione generali decalogi hanc esse rationem, quòd Deus ἑβδομάδι τὰς μέγιστας καὶ πολυμέρους ἰσότητος περιέσπειμεν καὶ τὰς τῆς ἑτέρας ἰσημερίας ἐαυτοῦ καὶ μεταπορεύων δύο δυνάμεις ἀναδείκνυται ἐν ἡμέρας ἑπτά. Esse autem numerum septenarium perfectionis significatiuum, apparet quòd Dominus die septimo quieuit, quòd Is. 11. v. 2. enumerat septem dona Spiritus sancti, & quòd rebus maximis & pulcherrimis hic numerus tribuitur donaturque. Septem millia non flexerunt genu coram Baal. De huius numeri dignitate & significatione vide Ambrosius in lib. De Noe & arca. cap. 12. item &

& Pythagoreos. August. lib. II. De ciuitate Dei cap. 31. Hieron. in Isa. II. & ex ethnicis Gellium lib. 3. noctium Atticar. & Macrobius lib. I. in somnium Scipionis. Sed & Leuit. 16. v. 19.

Sed obuius numerus senarium dici à Mathematicis perfectum & primum è perfectis *τελειόν* appellât, & Philo Iudæus ita sentit in *κοσμοποιία*. Hieron. in Ezech. dicit esse sacramentum creaturarum. Respondet August. lib. II. De ciuit. Dei. cap. 30. Dicit senarium perfectum quòd in suas partes quotas diuisus semper redit, & ex iis partibus completur. Sed alia ratione dicitur numerus septenarius sacer, quia tunc Deus quieuit, &c.

Nec obstat quod scriptum est Eccles. 42. v. 26. Omnia bina à Deo creata. ergo binarius numerus præferendus. Respon. Non sequi. Nec enim propterea ille significat perfectionem, vt septenarius.

Quæsitum est, cur igitur hæc dies à Christianis non est retenta, vt ea die conuentus publici ecclesiastici & solennes maximè fierent, sed dies Solis quæ dicitur & octaua potius electa est, quæ *κυριακή*. i. Dominica dicitur. Apocal. I. v. 10. I. Cor. 16. Resp. Duplici de causa. Prima, Vt suâ in eo libertatem Christiani ostenderent. Secunda, Quòd dies hæc octaua maioris cuiusdâ perfectionis videtur hodie nobis significationem præbere, vt ait August. lib. 22. De ciuit. Dei. cap. 30. his verbis, Nam dominicus dies velut octauus, æternus est, qui Christi resurrectione sacrat, æternam nō solum spiritus, verum etiā corporis requiem præfigurat. Ac libertatem suam

in die octaua eligenda ostendunt Christiani, & se à Iudaicis ceremoniis Christi beneficio liberatos. At vero neque præcisè octaua dies ab omnibus ecclesiis pro solenni *οὐράζει* facienda obseruata est, sed ab aliis ecclesiis tertia dies, id est, martis: ab aliis quarta, id est, mercurij: vel alia, ut tradit Socrates Scholaſt. in histo. lib. 5. cap. 22. & est in tripartita historia. Dies autem Dominica quæ & Solis dicitur, postea cōmuni omnium ecclesiarum consensu sub Imperatoribus Christianis statuta est. l. pc. C. De feriis, & quia videbatur hæc etiam Apostolorum temporibus probata, ut annotat Beza in 1. Cor. 16.

Sed obiicitur aduersus hæc omnia, stabilitum esse à Domino Sabbatum ut esset perpetuum. Exodi 31. vers. 16. Respon. *שבת* apud Hebræos longum tempus denotat, non æternum. Deinde hoc dictum restringi ex conditione rei de qua agitur. Fuerunt autem omnes ceremoniæ ad certum finem & tempus institutæ donec veniret Christus. Ergo eius aduentu sublata sunt. Gal. 3. vers. 24. Coloss. 2. vers. 17. Nam earum corpus est Christus.

Habet hic locus primū explanationem rationis quæ addita est.

Secundū, duas huius præcepti causas reliquas explicat { Politiam Ecclesiæ.
nempe { Subleuationem seruorum.

Tertium docet quatenus ad nos pertineat hoc ipsum præceptum.

Ac primum quidem hæc ratio est, quæ addita est, quia Dominus ipsa die septima quieuit ut est dictum Genes. 1. Ergo nobis ipsis est quiescendum,

dum & in Dei operibus meditandum, quod & Ex. 20. & 31. & Deut. 5. dicitur & sæpe repetitur.

Ac obiter colligi ex hoc loco potest, quod scribit Tertull. in Apologetico improbam esse legem; quæ non patitur se examinari & probari, quando Deus ipse omnis iustitiæ fons suæ legis æquitatē ostendit, & illius rationem affert ipse. Ergo malè vulgò dicitur, quod principi placuit legis habet vigorem.

Quæritur vnde ducta sit hæc ratio. Resp. A consentaneis vel honesto. Oportet enim imaginem suo ἀρχετύπῳ quàm maximè fieri potest assimilari: & creaturam suo creatori. 2. Petr. 1. v. 4. 1. Ioan. 3. vers. 2. & filiū referre patrem moribus est honestissimum, vti & ore. Vnde illud est Terentij Ohe similis est maiorum suorum. & sæpe Dominus, Sancti estote quia ego sanctus sum. 1. Petr. 3. vers. 16. Levit. 11. vers. 44. 19. vers. 1. & illud, Discite à me quia ego mitis sum. Matt. 23. vers. 29. Ergo quemadmodum Deus quieuit die septima, ita Iudæos suos die septima iubet quiescere. August. libro 8. De ciuitate Dei. capite 27. Summa religionis est imitari eum, quem colis.

Quæritur autē vtrum Deus in omnibus sit à nobis imitandus. Num igitur & in mundi creatione, & in miraculis tentandis sit sequendus, proponendus, & à nobis imitandus Deus? Resp. Minimè verò: nā ista est ὑποκρίσις & Salmonæa imitatio, de qua Vergil. lib. 6. Æneid.

*Vidi & crudeles dantem Salmonæa pœnas,
Dum flammæ Iouis, & sonitus imitatur Olympi,
Demens qui nimbos, & non imitabile fulmen*

x

Ere & cornipedum sonitu simularat equorum.
 In quibus igitur? Resp. in iis solum, in quibus ipse iubet ut se imitemur, & se pro exemplo proponit. Alia igitur est Dei Praua, alia Bona imitatio. Sic Core, Dathan & Abiron Dei igne stulte imitari voluerunt & perierunt. Num. 16. sic & magi miracula Dei quae per Moysen fiebant. Exodi 7. versu 11. Bernard. sermo. in die natali Domini. Potestas subiectionem, maiestas exigit admirationem, neutra imitationem. Appareat Domine bonitas, cui possit homo qui ad imaginem tuam creatus est, conformari: maiestatem, potestatem, sapientiam, nec imitari possumus, nec expedit æmulari.

Quæritur igitur, utrum Deus die septima quiescit, quum continuè agat & potenter omnia in omnibus, ut ait Paulus, etiam hodie. Ephes. 3. v. 20. & dicat Christus ipse, Ego & Pater usque ad hunc diem operamur. Ioann. 5. versu 17. Respondet Augustinus ex diuersa ratione actionis Dei utrumque locum conciliandum. Deus enim agit vel creando, vel prouidendo. Creando agere desinit, non autem prouidendo. Sic Augustinus & in Ioann. & in Quæst. in Exodum. & lib. 4. de Gen. ad lit. ca. 10. 11. 12. 14. 15. 17. Sed solet obijci, etiam non desuisse Deum agere creando, quum quotidie multa creet: Velut animas hominum nascentium, monstra etiam quae quotidie noua & inaudita nascuntur, & eduntur præter ordinem naturæ. Resp. Basil. in Examer. Hoc dictum, *Et quiescit Dominus*, κατὰ τὴν accipiendum esse, non autem ἀπλῶς. Neque enim simpliciter Dominus desinit ab eo tempore operari & creare: sed

sed desuit creare mundum, aut ea quæ sunt partes mundi integrales, quæque mundum constituunt. Quæ enim hodie creantur, partim ex illis primis creatis ordine naturæ fiunt: partim ex iis, velut ex materia à Deo præparata, nascuntur.

Veniamus ad secundum caput, quod in eo versatur, ut reliquæ duæ huius præcepti edendi causæ explicentur, è quibus prima est, ut esset aliqua in Ecclesia cultusque Dei externo exercendo politia, ordo, & ratio. Altera, ut serui subleuarentur.

Ex quo primum illud colligendum est, quod ait Paulus, omnia in Dei Ecclesia ordine & decenter esse facienda, non confuse, per turbatè & indecorè. 1. Corinth. 14. v. 40. Coloss. 2. v. 5. Est enim Ecclesia Dei domus, in qua ordine omnia collocari & geri debet. 1. Timot. 3. v. 15. Vnde & Balaam castrorum Israeliticorum ordinem admiratus est. Numer. 24. ver. 5. atque pii reges, velut David & Ezechias, quæ antea confusè in Dei coetu gerebantur, distinxerunt. 1. Chron. 23. 24. 25. & seq. quia ea res pertinet ad ædificationem piorum. Neque enim Deus est confusionis Deus, sed ordinis & pacis. 1. Corinth. 14. versu 33. Vnde *ἀτακτοι* isti & politiæ sanctæ perturbatores quidam (quorum autor Ioannes Morelius videri voluit) sunt magno odio digni, & Deo ipsi infesti homines, non autem solum hominibus. Hic locus est communis de commendatione politiæ ecclesiasticæ & utilis, qui variis locis ex Actis Apostolicis confirmatur.

Sed quæ fuit Politia? Nimirum ut quanquàm esset iuge sacrificium quotidie duplex matuti-

x.ij.

num & vespertinum: tamen die septima quiesceret populus ab omni opere, & in Lege Dei meditaretur, cōcionēsque de ea audiret, Actor. 15. & quidam psalmi iis diebus cantabantur, vt Psal. 92.

Ex quo fit vt omnes dies festi & feriatī, de quibus agitur apud Mosē, conuentūsque solennes & sacri ad hoc praeceptum pertineant. Fuerunt autem apud Iudaeos fere septem, e quibus tres praecipui, quibus quisque masculus se coram Deo Hierusalem sistere iuebatur, minimē vacuus: erant igitur hi dies festi. Ac quidem initio anni.

1. Pascha primo mense Exodi 12. die 14. mensis,

2. Nouorum fructuum, qui proximē sequebatur.

3. Hebdomadum seu Pentecostes. Nam quinquaginta dies à festo nouorum fructuum numerabantur, & dicebatur hęc solennitas Panis. Quaeque enim familia offerebat duos panes post messē.

4. Tubarū, quae fiebat 1. die mensis septimi.

5. Recōciliationis solennitas quae fiebat decima die mensis septimi.

6. Tabernaculorum *Σκηνοπηγία* erat 15. mensis septimi.

7. Dedicationis *Εγείνεια*, 1. Machab. 4. versu 59. die 5. mensis noni. Præter hos erant *Νεομηνίαι* id est Calendæ mensium. De quibus omnibus vide Exodi 23. vers. 14. Leuit. 23. vers. 1. & sequen. Deuter. 16 1. Samuel 20. vers. 27.

Ter verò in anno hic populus coram Deo se sistebat.

sissebat. in Pascha, in solennitate Pentecostes & Tabernaculorum. Deuter. 16. vers. 16. Actor. 2.

Philo putat Dominū secutum esse in colloca-
tione solennitatū, τὰς ἑτὲς ἰσημερίας. i. æquinoctia,
quæ bis singulis annis contingunt. Alterum in
vere, mense Misan, qui primus fuit apud sacer-
dotes: alterum in Autumno in mense Septem-
bris, qui mensis fuit anni initium in publicis pri-
uatisque negotiis. Hoc mense septimq; mūdum
à Deo conditum Hebræi putant. Alij Vere po-
tius & mense Martio.

Præter has festiuitates fuit annus septimus,
quo ab aratione cessandum fuit, & hic annus
quies terræ dicebatur. Leuit. 25. v. 1. Quo tempo-
re licebat cuiq; publicè pascere, & fuit velut al-
terum Sabbatum. Fuit etiam & annus quinquā-
gesimus quo tempore serui Hebræi manumit-
tebantur, & ad antiquos pristinosque dominos
agri & fundi redibāt, reuertebanturque cū eos
alienauerant. Hic annus dicebatur annus Iubi-
lei. Leuit. 25. vers. 8. & seq. Exod. 19. Hier. 34. v. 14.
sic autem appellatur à voce Hebræa לביי quæ
significat cornu arietis, quod eo cornu libertas
seruis, & fundorum tum vrbano- rum tum etiam
rusticorum restitutio dominis dabatur publi-
cèque per præconem pronuntiabatur. Hic an-
nus fuit pulcherrimum Sabbatum. Putat Me-
lanchthon in Chronicis, ideo quoque institu-
tum hunc annum, vt esset supputatio temporis,
& ortus mundi atque creationis rerum omniū
recordatio, ne censeretur æternus hic mundus.
Ergo vt Græci suas Olympiadas habuerunt: ita
Iudæi suos Iubileos, per quos suæ historiæ gesta

& totius mundi memoriam notarent & describerent. Longius verò tempus quàm 50. annorum non fuit statuendum, quoniam fere hominis aetas communis, & memoria publica longiori tempore durare non solet certa & constans.

Ad hoc idem præceptum pertinere videntur omnia externi Dei cultus exercitia, qualia erant sacrificia, purgationes seu lotiones, & quaecumque illi cultui subseruierunt, velut templum, arca, candelabrum, ceremoniarum variae, de quibus Apostolus ad Hebræos 9. quæ dominus Calvinus ad secundum præceptum refert. Denique templum ipsum Hierosolymitanum imprimis. Quod autem Salomonicum templum parui facere videtur Bernardus scribens ad milites, non rectè sit ab eo, sed adulandi studio iis, ad quos tunc scribebat.

Denique quod de sacrificatoribus, eorumque inauguratione, unctione, dignitate, munere, iure, alimentis & decimis dicitur à Mose, ad hoc præceptum omne pertinet, & debet reuocari.

Sequitur tertia & vltima ratio propter quam institutum fuit Sabbatum, ut sit seruorum subleuatio, & quies, quæadmodum & Dominorum. Deuter. 5. v. 14.

Seruorum autem nomine non tantum homines serui & ancille, sed etiam iumenta omnia continentur, quorum haberi rationem Dominus ipse vult. & ea ratione nos ad humanitatem instruit, & format. nam ne bestiis quidem ipsis crudeliter, & immisericorditer utendum docet. & alibi dicitur, Os boui trituranti non obligabis. Deuter. 25. versu 4. & Paul. I. Corin. 9. versu 9. I. Timoth. 5. versu

5. vers. 18. item vetat in asino & boue laborare. Deuteron. 22. vers. 10. quia est inæquale iugum: item subleuare bruta animalia iubet dominus si sub onere labantur & laborant. Exodi 23. versu 4. & 5.

Denique seruos ipsos vetat durius tractari à dominis suis. Exod. 21. vers. 26.

Hoc idem ipsum naturali lumine ducti iubent fieri etiam ethnici homines, & iis relaxationem animi ab operibus per hebdomadem dari, sed & iumentis. Præclara enim est sententia,

Cum seruos fueris proprios mercatus in usus,

Ut serui fuerint, homines tamen esse memento.

& Hesiod. libro 2. Εργων ἔν Ημέρων his verbis requiem iis dandam scribit, Aliàs enim nimia est istorum dominorum semper opus vrgentium seueritas, sæuitia, crudelitas & auaritia.

— αὐτὰρ ἔπειτα

Διμῶας ἀναψύξαι φίλα γένατα, καὶ βόε λῦσαι
id est,

Cæterum postea

(*Memineris*) vt serui refrigerent genua sua, & solue boues vt quiescât & lib. 3. vocat septimū diem ἱερὸν ἡμῶν. id est, sacrum diem.

Negant tamen Stoici nobis vllum esse δίκαιον πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα δι' ἀνομοίωσιν. Laert. in Zeno. lib. 7. Obstat quod ait prouerbium, Quot serui, tot hostes. & Macrobi. in Saturnalibus & Sext. Pomp. Quod idem penè scribitur Prouer. 29. versu 21. & Eccles. 33. vers. 25. Seruos nō nimium leniter habendos. Respondeo. Id non de omnibus seruis dictum fuisse, sed de iis tantum, qui abutuntur dominorū clementia & humani-

x.iiij.

tate. Quod autem in re est accidens spectari non debet, quoties de re per se quaritur, quemadmodum hic. Falsum autem esse quod parœmia illa vetus ait, docet infinita seruorum exempla, veluti eorum qui dominos in secundo bello civili, quod inter Brutum & Octaviū gestum est, conseruauerunt, vt tradit Appian. in lib. De bellis civilibus.

Sed cū sint serui pars populi Dei, exercitijs pietatis carere non debuerunt. Itaque in eorum etiā fauorem dies hæc septima est à Deo constituta.

Ergo ad laborandum fiunt serui promptiores atque alacriores, quum intelligunt diem aliquem ad quietem sibi constitutam & reueruatam.

Tertium denique caput explicat, quomodo & quatenus hoc præceptum ad nos hodie & sub Euangelio pertineat. Ac quidem quatenus ceremoniale fuit Sabbatum, nihil hodie ad nos, quando Christus nobis apparuit, qui fuit earum umbrarum corpus & veritas. Col. 2. Ergo eius ceremoniæ veritas & fructus à nobis quidem sentitur. (Nam & vitæ regenerationē attulit nobis Christus, & futuræ æternæque vitæ iam in Christo possessores sumus, in quo vita nostra abscondita est Coloss. 3. vers. 3.) Ceremonia verò non obseruatur à nobis, qui per Christū exhibitum plena libertate fruimur. Quare liberè hodie, & solum quantum ad communem ecclesiæ ædificationem pertinet, ab operibus nostris cessamus vt Dei cultui inseruiamus, & vt neminem offendamus. Sed neque gentiles ipsi seuerè dies

rè dies suos festos obseruandos esse censuerunt.
Nam Vergil.lib.i. Georg.ait,

Atque etiam festis quedam exercere diebus,

Fas & iura sinunt, riuos deducere, nulla

Religio vetuit, segeti prætendere sepem, &c.

Inter quos fuit hæc distinctio, vt haberent obseruari &que alios dies fastos, alios nefastos, alios medios & intercisos, vt scribit Ouid. lib.i. De fast.

Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur,

Fastus erit, per quem lege licebit agi.

Tria verò illa verba fuerunt, Do, Dico & Ad-dico, quæ fuerunt prætoria, vt ait Varro libro 3. De ling. Latina. & scribit August. in lib. De io. Chord. Melius faceret & Iudæus & Christianus in agro suo aliquid vtile, quàm si seditiosus aut saltans in theatro esset. Idem quoque in Psal. 92. Ergo omnino operari die dominica nos Christiani non vetamur, modò à Dei cultu propterea non auocemur, neque à publicis concionibus & precibus, neq; à meditatione verbi Dei: modò item proximis offendiculum non præbeamus.

Quod ad Politiam ecclesiasticam, quæ per illud præceptum sancita est, pertinet ad nos hoc præceptum. Itémque quoad seruorum subleuationem. Sed hîc multa quærentur.

Imprimis quæ commendentur confirmenturque hodie hoc præcepto. Respon. Cultus ipse Dei externus, & quæ illi cultui subseruiunt omnia. Ac cultus quidem Dei externus in verbi Dei prædicatione, & precibus publicis & priuatis, Sacramentorum administratione consistit,

idque maximè: & reliquis rebus, quæ ex ipsa actus forma nostrum erga Deum obsequium testantur, qualia sunt ea, quæ noua sacrificia vocat August. lib. 20. de ciuitate Dei. cap. 26. Vetera enim in Christo implementū habuerūt. Heb. 7. 8. & 9. Ergo hæc facere etiam hodie, atque hoc præcepto iubemur, quoniam hic externus Dei cultus nobis Christianis relictus est.

Sed quæsitum est & de tempore, & de loco, quo hæc exerceri debent. In quo ipso consistit politia ecclesiæ. Ac de tempore quidem quæsitum est, quando, & quoties in hebdomada ad illa superiora celebranda conuenire populus debeat Christianus. Resp. quando Dominus ipse vnā diem selegit ex tota hebdomada, nobis Deum esse imitandum, vnāque diem in septimana saltem seponendam ad sollemnes illos cœtus ecclesiasticos agendos; quanquam illud verum est, quod vti cibo quotidie corpus, ita animus Dei verbo quotidie pascendus est & alendus: sed de totius ecclesiæ cœtu colligendo hîc quærimus & respondemus.

Sed, quæsitum est vtrum quotidie sacramenta administrari debeant, iisque nos communicare oporteat, an verò tantum diebus dominicis. Resp. August. & qui quotidie communicat reuerenter de Sacramentis sentire videtur: & qui non communicat quotidie neque singulis etiam diebus dominicis. Nam vt ille salutis suæ pignus in iis quotidie quærit: ita hic qui raro communicat, sacramentorum maiestatem agnoscit, ad quæ non nisi reuerenter & cum magno examine accedere vult & audet. Hic tamen
fuit

fuit mos veteris ecclesiæ: vt quoties *συναγῆς*. id est, solennes ecclesiastici conuentus fierent, Cœnæ Christiani communicarent. De Baptismo aliud receptum erat, vt Catechumeni quidē tantum die Paschæ & Pentecostes baptizarentur: priorum verò filij quolibet tempore, quo cœtus Domini conueniret: vt est in dist. 4. De consecratione in Decret. Hoc tamen de communicando Cœnæ Domini totum genus liberiores habet obseruationes. De Baptismo aliud est. filij enim fidelium statim suæ adoptionis signum debent accipere.

Sed quæsitum est vtrum præter diem dominicam liceat nobis Christianis dies aliquos festos instituere, in quibus otiemur. Hic distinguendum est. aut enim illi dies festi, Diuis & Homini- bus defunctis dicantur, tanquam Diis & idolis, aut Deo ipsi: aut Ad publicam rerum gestarum memoriam, & gratiarum actionem, quæ Deo fit, instituti sunt.

Ac diuis, sanctis, idolis & defunctis dies festi- uitatésque consecrare planè idololatricum est & damnatum. Vnus enim Deus colendus est. Et quanquam veteres Christiani basilicas primum martyribus & confessoribus piis dedica- runt, tamen hoc fuit iam superstitiosum, & postea res serpsit longius: & ad martyrum monu- menta quoque supplicabant ex magna iam su- perstitione animi, & ad ea conuenientes liba of- ferebant, quod fecit Monica mater Augustini. Deinde basilicas condiderunt martyrum nomi- ne sacratas. Demum dies eorū, *γενέθλιας*, id est, natales, item quibus martyrium illi passi erant,

coluerunt. Sed inde magna labes superstitioneque in ecclesiam Christianam irrepfit. itaque hoc totum fugiendum & tollendum est.

Christo verò ipsi veteres dies quosdam facerant, atque dedicarunt, cuius & natalem diem, & Epiphaniæ & Resurrectionis, & Ascensionis diem coluerunt, fidei confirmandæ, rei que gestæ testificandæ gratia. itaque Euagrius meminit eorum festorum, & August. epist. 118. & contra Adimant. cap. 16. & Ambros. in tractatu Epiphaniæ sermo. 19. 20. 21. & est in titul. De festiuitatibus. dist. 3. De consecratione in Decreto, & in l. penult. & l. fin. C. De feriis. & extr. De feriis. Et quanquam Christus est hodie & heri, Heb. 13. versu 8. & eius mortis, ascensionis, resurrectionis memoria quotidie nobis ob oculos versari debet: tamen ob circumstantiam temporis patres merito eorum dierum celebrarunt memoriam, quòd illis res esset cum ethnicis hominibus, qui quicquam tale, quale de Christo prædicat Euangelium, vnquam fuisse negabant. Itaque vt ostenderent vera esse omnia quæ de Christi natiuitate, passione, resurrectione, &c. narrantur ab Euangelistis: eius rei & temporis quo gesta fuerat, memoriam piè, primùmque sine vlla superstitione obseruabant. Nobis hodie eosdem dies obseruare nihil necesse est, quibus cum ethnicis aut Christum passum vel natum negantibus res non est. Itaque neque dies istos colere aut obseruare necesse est, aut etiam operæpretium. Conqueritur Hieronym. in epistola ad Galat. cap. 4. v. 10. & Chrysost. cap. 2. v. 17. quod Christiani homines sua ætate in iis rebus

bus penè Iudaizarent. Certè ex Cano. 1. 2. 3. 4. 5. & seq. (qui ex variis synodis sunt transcripti) De consecrat. Dist. 3. apparet quanta superstitione postea inducta sit, & multitudo istorum dierum festorum, vt omnino tolli fatius sit.

Ad publicam rei gestæ memoriam atque gratiarum actionem, quæ Deo fit, vtiliter sæpe aliqua dies sancitur, quemadmodum Iudæi Dedicationis festum addiderunt, cui Christus ipse interfuit, vt beneficij instauratique templi à Machabæis memoriam conseruarent. 1. Machab. 4. versu 59. Ioann. 10. versu 22. & 1. omnes dies, & nostris etiam diebus. C. De feriis, dies natales principum celebrabantur inter Christianos.

Quæsitum est De loco, vtrum certus aliquis locus ad eos conuentus solennes destinari debeat. Respon. Politicæ publicæ causa debere, non sanctitatis cuiuspiam loco tribuendæ. Iubet enim Paulus vt manus puras in omni loco tollamus ad Deum. 1. Tim. 2. versu 8. & terra est Domini, ait Paulus & Dauid Psal. 24. 1. Corint. 9. v. 28. & Christus omnem locū ad precandum sanctum esse docet hodie. Ioan. 4. v. 21.

Quod de templo Hierosolymitano obiicitur illud vnicum fuisse, in quo sacrificare olim licuit. Resp. Illud planè ceremoniale fuisse, vt vnitas Ecclesiæ, & vnicum sacrificium corporis Christi ostenderetur.

Quæritur num versus orientem cōverti nos, dum oramus, oporteat. Resp. Thom. in 2. 2^a. quæst. 83. Oportere. Patres quasdam eius ritus & quidem antiqui rationes excuderunt: sed

verius est totum hunc morem esse superstitionis.

Quæ externo Dei cultui subseruiunt, sunt aut personæ ipsæ aut ceremoniæ. Quæ omnia hoc præcepto continentur.

Ac personæ quidem quæ præfunt Doctrinæ, sunt Pastores & Doctores: quæ præfunt Moribus & ærario pauperum, Presbyteri & Diaconi, qui pauperum curam gerunt. Act. 7.

Ad Personas pertinet disputatio de earum

personarum	{	1. Electione seu ordinatione,
		2. Autoritate.
		3. Sustentatione vel alimentis,

1. Corinth. 9.

De electione agitur 1. Timoth. 3. Tot. tit. in Decret. distin. 23. & seq. itémque de earundem Depositione. Ad hunc etiam locum pertinet disputatio de Simonia. Est autem cum favore vel pretio, vel non legitimo modo quis ecclesiasticam dignitatem est consecutus. Gratis enim illa est accipienda: & huiusmodi pretium cedit in perniciem dantibus: & in lepram accipientibus uti Giezi cessit seruo Elisæi, Act. 8. vers. 10. 2. Reg. 5. vers. 27. vide quid Canonistæ scribant in can. Quid pro pecunia 1. quæst. 1. can. Altare. 1. quæst. 3. Quid Bernardus in lib. De consideratione. & Anselm. in Elucidario, commemorent. Idem sentiendum de iis qui civiles dignitates emunt vel vendunt. Hi enim summam perniciem generi humano inducunt, malos nimirum magistratus & mercenarios. De qua re conqueritur grauissimè Saluia. Episcopus Massiliensis lib. 4. De prouidentia Dei: Quid est aliud omnium dignitas

dignitas sublimiū, quā proscrip̃tio ciuitatū?
aut quid aliud quorundā, quos taceo, præfectura,
quā præda? Ad hoc enim honor à paucis emi-
tur, nisi vt cunctorum vastatione satientur, &c.

Authoritas Ecclesiæ consistit vel in Censura,
& ea vel Priuata quæ admonitio est, vel Publica
quæ suspensio, & excommunicatio: vel in iurisdic-
tione & potestate præcipiendi Diuina & verbo
Dei præscripta, vel honesta & decora personis
vel toti cœtui Ecclesiæ pro ratione loci, tēporis,
personarum. Itaque hæc postrema decreta mu-
tari possunt etiam ab vniuersa Ecclesia consti-
tuta. 2. Tim. 4. vers. 2. Tit. 3. vers. 10.

Huc incidit quæstio de Synodis, quarum cer-
tè si sint legitimæ sēque intra suos fines conti-
neant, hoc præcepto authoritas sancitur. Vide
lib. 4. Chrysost. de Sacerdotio.

Sed & ordo, qui in conuentu Ecclesiæ solet
ad decorum retinendum obseruari, commen-
datur hoc præcepto. Olim populus humi sede-
bat super mattas, ait Ambros. in 1. Corinth. 14.
Presbyteri & Episcopi celsiōti eminentiorique
loco sedebant, vt toti populo apparerent.

De sustentatione & victu eorum, qui Ver-
bum Dei annuntiant, præcepta ad hoc caput
pertinent, quæ multa sunt in Lege Dei, vt appa-
ret toto Leuitico. Ad Leuitas enim pertinebant
Oblationes, Primitiæ, Decimæ, Malach. 3. vers.
28. Numer. 18. 24.

Ac quidem esse alendos Dei Ministros, cū
non habent vnde se exhibeant, apparet ex dicto
Pauli, 1. Cor. 9. 1. Timoth. 5. 17, & 18. 2. Cor. 11. 9.
Philip. 4. vers. 18. Roman. 15. vers. 27.

Sed quaesitum est praecipue utrum Decimas habere debeant Ministri Dei, quia Leuitis debebantur ex praescripto Legis diuinæ. De hoc varia est & cōtrouersa disputatio. Et vno cōsensu Scholastici omnes putant ad Verbi Ministros eas pertinere, atque ab iis exigi posse. Id quod illi tractant in 13. quaest. 1. item 16. quaest. 1. cano. Ecclesie antiquitas. & cano. Quicumque voluerit. Resp. verò ex Ecclesiastica historia, & Eusebio in Constantino Magno apparere publicis sumptibus ali solitos fuisse Dei verbi Ministros & Pastores Ecclesiasticos: nō autem eos decimas accepisse. Euseb. lib. 10. Histor. cap. 6. Itaq; Theodoret. lib. 4. cap. 4. ait Iouinianum *σπιτηρέσιον* restituisse Ecclesiis. & ait Hermius Solfomen. lib. 6. cap. 3. *ἀπέδωκε ταῖς ἐκκλησίαις ἃ ταῖς κλήσεσι ἢ κλήρικ, &c.* Ergo falsum est Decimas in Ecclesia Christiana ad Ministros Euangelij iure diuino pertinere, cū Ecclesia Christiana sub Impp. Christianis eas non habuerit, ut ostendimus.

Sed neque eas meritò possunt exigere, et si Leuitæ poterant, quicquid Aquisgranense conciliū sub Pipino Lodoici filio habitū lib. 1. cap. 32. 36. & 37. communi iam errore deceptum scribat & sentiat. Mutata enim personarum conditione, & ius mutatur, quia translata Lege Sacerdotium & quæ ad illud pertinent mutantur, Heb. 7. vers. 12. ergo cū hodie Ministri Verbi non sint decima pars populi, neque paternis bonis careant, ut Leuitæ, Deuter. 10. vers. 9. Numer. 18. vers. 20. decimæ iis non debentur. Bona verò Ecclesiastica quomodo & quibus distribuenda

buenda sunt, vide 10. quæst. 1. & 2. Sumptus tamen honesti & stipendia commoda Verbi Dei Ministris ab Ecclesiis pro se suâque totâ familia exhibenda præstari & persolui omnino debent.

Ergo & hoc fuit Ceremoniale, vti & cultus diuinus, & ordo, & personæ ipsæ quæ illi cultui subseruiebant, & distinctio familiarum Israelitarum, & illud, vt ex vna tantum tribu Leui Verbi Ministri essent, Isa. 66. non autem fuit ius decimarum iudiciale, quemadmodum tamen putat & scribit ad Episcoporum auaritiam tuendam Thomas in 2. 2æ. quæst. 87. artic. 1. vt retineri debere doceat.

Quæ ab ethnicis sancita sint, quæ cum hoc præcepto conferri possunt, diximus supra ex Vergilio & Ouid. de diebus Fastis & Nefastis. Sed & quæcunque scribit August. de Paganorû sacrificulorum *disputat*, & eorum sacrificiis, per quæ animos purgari existimabant, itémque de epistola Porphyrii ad Abnebonem Ægyptium sacerdotem, lib. 10. De ciuit. Dei, cap. 8. 9. 10. 19. 20. & 23. illa cum hoc præcepto possunt cõiungi. Sed Ethnici irriserûnt Iudæorum nimis seueram in die Sabbathi obseruationem, Iuuenal. Satyr. 14. sed non sunt Ethnici huius rei ignari audiendi.

De Iure ciuili Romanorum quid excerpti possit, quod ad hoc præceptum pertineat, facile est perspicere ex ipsis titulis. Quicquid enim est in tit. de Episcopis & Clericis, & tit. de Sacrosanctis Ecclesiis, in tit. De feriis. C. pertinet ad huc locum. Hoc totum ab Imperatoribus Christianis est sancitum. Ex Pandectis autem ad Sacer-

doti commendationem pertinet. l. Non distinguimus. §. Sacerdotio obueniente. D. De recept. arbitr. Poena in violatores huius præcepti apud Moſem fuit mors. Erat enim hoc crimen capitale. Numer. 15. Exod. 31. verſ. 14, & 15.

DE SECUNDA TABULA

CAP. XI.

De ſecunda Tabula, & numero præceptorum, quæ in ea continentur, eorūque materia.

Pervenimus ad ſecundam Tabulam huius Legis, primūque illius præceptum, quod eſt, *Honora Patrem, &c.* De quo priuſquam agam quædā præfabor in vniuerſam hanc tabulam, quæ erit vice *παραμύνη* & lucem ad ea, quæ ſequuntur, afferent.

Ac quidem conſtat inter omnes Legem Domini in duas tabulas ab ipſo Domino diſtinctā, Exod. 32. verſ. 15. & 34 verſ. 1. Deuter. 10. verſ. 1. & 1. Reg. 8. verſ. 9. Id quod factum eſt tum memorię cauſa, quò facilius diſceretur ita breuiter diſtincta: tum ipſarum rerum, de quibus agit, diſtinguendarum & animaduertendarum gratia. Nam quemadmodum illius argumentum duplex eſt ſive obiectum, nempe Deus & homo, ita prima tabula continet, exponitque noſtrum erga Deum officiū. Secunda verò noſtrum erga proximum. i. omnes homines. Et hæc-